

Ο ΖΑΚΥΝΘΙΟΣ ΙΩΣΗΦ ΔΟΞΑΣ
(1616/18 - πριν το 1706):
ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΚΡΑΤΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Στα μέσα του 17ου αι. ο Ζακύνθιος Ιωσήφ (κατά κόσμον Ιωάννης) Δόξας διετέλεσε τιτουλάριος αρχιεπίσκοπος (ή μητροπολίτης) Σεβαστείας και έξαρχος Αρμενίας. Ως τεκμηριωμένη προσωπογραφία για τον άνθρωπο πρέπει να θεωρηθούν τρία άρθρα του Ν. Β. Τωμαδάκη, δημοσιευμένα τα δύο στην *Επετηρίδα της Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* και το ένα στην *Κρητολογία*¹. Η οικογένεια Δόξα γράφτηκε στο libro d'oro της Ζακύνθου μεταξύ του 1483 και του 1580².

Ο Δόξας συνέδραμε στα χρόνια 1654-1662 τη δράση του βενετικού στόλου στα νησιά του Αιγαίου, ιδίως στις Κυκλάδες, την εποχή του κρητικού πολέμου (1645-1669)³. Ο ίδιος πρόσθεσε τότε στον εκκλησιαστικό του τίτλο και το αξίωμα του «μητροπολίτη Παροναξίας». Ο Τωμαδάκης, που μελέτησε τα προβλήματα τα σχετικά με τις χρονολογήσεις των αρχιερέων Παροναξίας, πιστεύει ότι ο Ιωσήφ Δόξας διετέλεσε μητροπολίτης του τόπου αναπληρώνοντας τον Νικόδημο από τον Μάρτιο του 1661 ως τουλάχιστον τον Αύγουστο του 1662⁴. Η αρχιερατεία του Δόξα στη Νάξο δεν ήταν αποτέλεσμα συνοδικής ενέργειας, αλλά εντολή του Βενετού αρχιναυάρχου Francesco Morosini⁵. Επομένως ο Δόξας, ως αντικανονικά τοποθετημένος στη μητρόπολη Παροναξίας, δε θα πρέπει να συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο των ορθόδοξων

---

1. Ο (αρχι)επίσκοπος Σεβαστείας Ιωσήφ Δόξας ο Ζακύνθιος εν Κρήτη, Κυθήροις και Παροναξία, *ΕΕΒΣ* 42 (1975-6) 5-56· Νέα στοιχεία περί του Ιωσήφ Δόξα, αρχιεπισκόπου Σεβαστείας και πάσης Αρμενίας, *ό.π.*, σ. 375-384· Ο Σεβαστείας Ιωσήφ Δόξας κατά τον κρητικόν πόλεμον (1645-1669), *Κρητολογία* τεύχ. 2 (Ιαν.-Ιούν. 1976) 39-46.

2. Π. Χιώτου, *Σειράς ιστορικών απομνημονευμάτων τόμος τρίτος*, Κέρκυρα 1863, φωτ. ανατ. Αθήνα 1979, σ. 958.

3. Τωμαδάκη, *Κρητολογία*, *ό.π.*, σ. 44.

4. Του ίδιου, *ΕΕΒΣ*, *ό.π.*, σ. 9, 26.

5. Βλ. γι' αυτόν Giuseppe Bruzzo, *Francesco Morosini nella guerra di Candia e nella conquista della Morea*, Forlì 1890. Τωμαδάκη, *ΕΕΒΣ*, *ό.π.*, σ. 10, 25, 49· *Κρητολογία*, *ό.π.*, σ. 41-42.

αρχιερέων του τόπου⁶. Εξακολουθεί να παραμένει άγνωστος ο τρόπος απομάκρυνσης του κανονικού μητροπολίτη Νικοδήμου, αλλά και η αιτία αυτής της απομάκρυνσης.

Η αποτυχία της γαλλικής εκστρατείας, που είχε επικεφαλής τον νεαρό πρίγκιπα του Este Almerigo (d'Alméras), στη Νάξο και στον Χάνδακα (1660-1661) προκάλεσε την παύση του Morosini από τη θέση του capitán general da mar. Η αποδυνάμωση του προστάτη του ερμηνεύει την αποχώρησή του Δόξα από τη Νάξο και την απόσυρσή του στα Επτάνησα. Βρήκε τότε την ευκαιρία ο Νικόδημος να επανέλθει στον αρχιερατικό θρόνο της Παροναξίας, όπως πιστοποιείται από έγγραφο που συνυπογράφει στη Σίφνο την 30ή Οκτωβρίου 1662⁷.

Στα Επτάνησα ο Δόξας πέτυχε, σε ανταμοιβή των υπηρεσιών που είχε προσφέρει στους Βενετούς κατά τον κρητικό πόλεμο, να του παραχωρηθεί στην Κεφαλονιά η μονή των Σισ(σ)ίων, κοντά στα Βλαχάτα Εικοσιμίας (1664)⁸. Στα τέλη του 1666 ο Morosini αποκαταστάθηκε στη θέση του αρχιναύαρχου και, περνώντας από τα Επτάνησα, ήρθε στη Μήλο, όπου έσπευσαν να τον υποδεχθούν οι προεστοί του νησιού και οι αρχιερείς των Κυκλάδων, που ανάμεσά τους βρισκόταν και ο Νικόδημος της Παροναξίας. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο Δόξας, στο πέραςμα του παλιού του φίλου και προστάτη Morosini από την Κεφαλονιά, εγκατέλειψε το μοναστήρι των Σισίων και τον ακολούθησε στις Κυκλάδες. Εκεί συναντήθηκαν ο Ιωσήφ με τον Νικόδημο, αλλά τη φορά αυτή συνεργάστηκαν οι δυο τους ως σύμβουλοι του Morosini για τα εκκλησιαστικά ζητήματα της περιοχής. Το γεγονός ότι ο Δόξας δεν είχε πια καμιά θέση στην ορθόδοξη ιεραρχία της Παροναξίας φαίνεται και από την απουσία της υπογραφής του σε αναφορά (3 Απριλίου 1667) των αρχιερέων των Κυκλάδων προς τον πάπα Κλήμη Θ' (1667-1669)⁹.

Οι φιλοδοξίες του Δόξα ήταν τώρα πολύ μεγαλύτερες: κατά το επίγραμμα του γνωστού λογίου Αναστασίου του Γορδίου (1654-1729) το αφιερωμένο στον Ιωσήφ, ο Ζακύνθιος κληρικός φαίνεται ότι ονειρευόταν για τον εαυτό του σε περίπτωση νίκης των Βενετών την κατάληψη του οικουμενικού θρόνου της Κωνσταντινούπολης. Επειδή όμως τα γεγονότα δεν εξελίχθηκαν σύμφωνα με

6. Νικοδήμου Μίλας, *Το εκκλησιαστικόν δίκαιον της ορθοδόξου ανατολικής Εκκλησίας συνταγόν κατά τας γενικάς εκκλησιαστικάς πηγάς και κατά τους εν ταις αυτοκεφάλαις Εκκλησίας ισχύοντας ειδικούς νόμους*, εκ του γερμανικού (δευτέρας εκδόσεως) εις την ελληνικήν γλώσσαν μεταγλωττισθέν υπό Μελετίου Αποστολοπούλου, εν Αθήναις 1906, σ. 498-514, ιδίως σ. 500, 504, 506, 508-509.

7. Τωμαδάκη, *ΕΕΒΣ*, ό.π., σ. 12-15.

8. *Ό.π.*, σ. 6, 22. Πρβ. Χιώτου, *ό.π.*, σ. 105-106.

9. Τωμαδάκη, *ό.π.*, σ. 18-20, 53.

τις προσδοκίες του, ο Δόξας αποσύρθηκε στη Ζάκυνθο, όπου του παραχωρήθηκε η μονή Αναφωνητριάς (1667), με την υποχρέωση να πληρώνει στο Ταμείο των σκλάβων 30 δουκάτα το χρόνο. Το Ταμείο αυτό, γνωστό και ως Σκλαβιατικόν, είχε ιδρυθεί επί βενετοκρατίας για την απελευθέρωση Ζακυνθίων που σκλαβώνονταν από Μπαρμπαρέζους πειρατές¹⁰. Ο Δόξας παρέμεινε για ένα σύντομο χρονικό διάστημα (1680-1681) και στην Κέρκυρα ως εμπερίστατος¹¹. Λίγο αργότερα επανήλθε στη Ζάκυνθο, όπου υπέβαλε υποψηφιότητα για τον επισκοπικό θρόνο Κεφαλονιάς και Ζακύνθου με πολλούς συνυποψηφίους, που ανάμεσά τους ξεχώριζε ο Μελέτιος Τυπάλδος, ο οποίος και τελικά εκλέχτηκε στις 7 Φεβρουαρίου 1684¹². Με δύο εκκλήσεις του προς το Κολλέγιο¹³ (1680 και 1692) ο Δόξας ζήτησε να απαλλαγεί από την καταβολή της δεκάτης¹⁴. Πέθανε πριν από το 1706, χρονολογία που ο Κρητικός ιερομόναχος Παρθένιος Σκούφος κατέγραψε τα κατάλοιπά του¹⁵. Όσο για την άποψη του Π. Χιώτη, πως δηλαδή ο Ζακύνθιος κληρικός πέθανε το 1648, αυτή θεωρείται εσφαλμένη¹⁶.

Παρόλο που ο Ν. Β. Τωμαδάκης, με τη συνεργασία και του Γ. Η.

10. Π. Χιώτου, *Ιστορικά απομνημονεύματα της νήσου Ζακύνθου*, τ. 2, εν Κερκύρα 1858, φωτ. ανατ. Αθήνα 1978, σ. 531· του ίδιου, *Σειράς ιστορικών απομνημονευμάτων* τ. 3, σ. 236, 239, 491, 499, 829, 855· του ίδιου, *Ιστορικά απομνημονεύματα Επτανήσου*, τ. 6 (σειράς), περιέχων την ηθική κατάσταση από βενετοκρατίας μέχρι των ημερών ημών, εν Ζακύνθω 1887, φωτ. ανατ. Αθήνα 1980, σ. 271· πρβ. Χρύσας Μαλτέζου, Ο αντίκτυπος της τουρκικής κατακτήσεως της Κρήτης στα Ιόνια, *Ιστορία του ελληνικού έθνους* Εκδοτικής Αθηνών, τ. ΙΑ' (1975) σ. 212-218, ιδίως σ. 216. Για τον Αναστάσιο Γόρδιο βλ. και Αστ. Αργυρίου, Αναστάσιος ο Γόρδιος και το σύγγραμμά του: Περί του Μωάμεθ και εναντίον των Λατίνων, *ΕΕΣΜ* 2 (1969-1970) 305-324.

11. Α. Χ. Τσίτσα, Επίσκοποι εμπερίστατοι στη βενετοκρατούμενη Κέρκυρα, *Κερκυραϊκά Χρονικά* 20 (Κέρκυρα 1976) 59.

12. Ιωάννη Μάτση, Χρονικό (1684-1699): Κ. Ν. Σάθα, *Ελληνικά ανέκδοτα*, τ. 1, Αθήνησι 1867, φωτ. ανατ. (με εισαγωγική μελέτη-ευρετήρια Φαν. Μαυροειδή) Αθήνα 1982, σ. 38, 194-228, ιδίως σ. 227.

13. Για τη σύνθεση και τις αρμοδιότητες του μητροπολιτικού αυτού βενετικού σώματος βλ. την ανακοίνωση του Ι. Δ. Ψαρά, Για μερικές άγνωστες βενετικές πηγές της επτανησιακής ιστορίας των μέσων του 17ου αι., *Πρακτικά Δ' Πανιόνιου συνεδρίου*, τ. Α' (*Κερκυραϊκά Χρονικά*, τ. 23), Κέρκυρα 1980, σ. 405-417. Πρβ. του ίδιου, *Η βενετοκρατία στην Τήνο την εποχή του κρητικού πολέμου*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 33, 155-157, 168-169, 177-180, 184-187, 190.

14. Γ. Σ. Πλουμίδη, *Αιτήματα και πραγματικότητες των Ελλήνων της βενετοκρατίας*, τεύχ. 2 (1667-1714), Ιωάννινα 1985, σ. 9-10.

15. Τωμαδάκη, *ΕΕΒΣ*, ό.π., σ. 6-7, 20, 22-24, 49-51, 54-55· *Κρητολογία* τεύχ. 2 (Ιαν.-Ιούν. 1976) σ. 43. Για τη μονή Αναφωνητριάς βλ. Χιώτου, *Σειράς ιστορικών απομνημονευμάτων* τ. 3, σ. 519, υποσ. 2.

16. Χιώτου, *Ιστορικά απομνημονεύματα Επτανήσου*, τ. 6, σ. 401.

Πεντογάλου¹⁷, έδωσε λεπτομερή εικόνα της ζωής και της δράσης του Ιωσήφ Δόξα, δεν παρέλειψε ωστόσο μετρίοφρονα να παρακινήσει την έρευνα και στα βενετικά αρχεία, ώστε να προαχθεί το θέμα¹⁸. Μπορώ λοιπόν τώρα, έπειτα από σχετική μου έρευνα στο Κρατικό Αρχείο της Βενετίας, να παρουσιάσω τρία ανέκδοτα έγγραφα για τον Ιωσήφ Δόξα, ελπίζοντας ότι οι πληροφορίες που παρέχουν αυτά συντελούν στην —ελάχιστη έστω— συμπλήρωση των μέχρι τώρα γνωστών ειδήσεων για τον δραστήριο Ζακύνθιο αρχιερέα. Τα έγγραφα αυτά είναι δύο εκκλήσεις του Δόξα προς το Κολλέγιο (1663 και 1680) και μία απόφαση της Γερουσίας (1664)¹⁹.

Η πρώτη έκκληση εξετάστηκε από το Κολλέγιο στις 5 Οκτωβρίου 1663. Σ' αυτήν ο Δόξας, ως τιτουλάριος αρχιεπίσκοπος Σεβαστείας, ανέφερε ότι για πολύν καιρό υπηρέτησε τους Βενετούς στην Κρήτη, στο Αιγαίο και στο στόλο, όντας πάντοτε πρώτος στις στρατιωτικές επιχειρήσεις, όπου με το σταυρό στο χέρι εμπύχωνε τους Έλληνες που υπηρετούσαν στα βενετικά πλοία· κινδύνεψε να χάσει τη ζωή του, όπως το γνώριζαν οι Βενετοί αξιωματούχοι που υπηρέτησαν μαζί του· δεν αμειβόταν με κανένα μισθό ούτε τιμήθηκε με κάποια αξιόλογη αναγνώριση, παρόλο που είχε εγκαταλείψει την εκκλησία και την πατρίδα του, τη Ζάκυνθο, όπου εξοικονομούσε τη ζωή του· με την άδεια του τότε αρχιναυάρχου Francesco Morosini προχειρίστηκε από τον, ήδη μακαρίτη, οικουμενικό πατριάρχη Ιωαννίκιο (πρόκειται για τον Ιωαννίκιο Β'²⁰), που βρισκόταν και αυτός τότε στο βενετικό στόλο, στον ανώτατο βαθμό του αρχιεπισκόπου. Το αξίωμα βέβαια αυτό δεν είχε κανένα έσοδο ούτε υποχρέωση διαμονής σε κάποια έδρα, αλλά ήταν μόνο τίτλος. Η προαγωγή του έγινε για να επιτευχθεί μεγαλύτερη υπακοή και αφοσίωση στο βενετικό κράτος των ορθόδοξων χριστιανών που ζούσαν είτε στη βενετική είτε στην οθωμανική επικράτεια. Η επιτυχία του σκοπού αυτού φάνηκε στην ανακατάληψη τριών πυροβολείων, με τα οποία οι Τούρκοι χτυπούσαν τη Σούδα και τον Αποκόρωνο (το γεγονός αυτό πρέπει να τοποθετηθεί στα 1660²¹).

Ο Δόξας γράφει ακόμη ότι αποσύρθηκε κατόπιν στην πατρίδα του, τη Ζάκυνθο, κουρασμένος από τους μόχθους και τα πάθη του, άρρωστος και

17. *ΕΕΒΣ* 42 (1975-6) 375.

18. *Κρητολογία* τεύχ. 2 (Ιαν.-Ιούν. 1976) σ. 42.

19. ASV, *Collegio*, Suppliche di dentro, filza 61, χ. α. (5 Οκτωβρίου 1663): *Suppliche commesse ai savi*, filza 565, χ. α. (9 Οκτωβρίου 1680): *Senato*, Mar, reg. 128, φ. 28^r, 156^v-157^r (25 Ιουνίου 1664).

20. Πρβ. Τωμαδάκη, *ΕΕΒΣ* 42 (1975-6) 28-29.

21. Βλ. Απ. Βακαλοπούλου, *Ιστορία του νέου ελληνισμού*, τ. 3, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 513-514.

πάμπτωχος. Εκεί ο προβλεπτής Erizzo (πρόκειται για τον Jacopo Erizzo q. Battista, που εκλέχτηκε προβλεπτής Ζακύνθου στις 12 Φεβρουαρίου 1662²²), συγκινημένος από τη φήμη της υποδειγματικής προσφοράς υπηρεσιών προς το βενετικό κράτος από τον Ιωσήφ Δόξα, τον πρότεινε για τη θέση του ηγούμενου στο μοναστήρι της Παναγίας Αναφωνήτριας, που ανήκε *jus patronato* («ἐπ' αὐθεντικῶ δικαιώματι» κατά τον Α. Μ. Ανδρεάδη²³) στη Γαληνότατη Δημοκρατία. Ο Ζακύνθιος κληρικός πήγε τότε στη Βενετία για να πετύχει την επικύρωση της παραχώρησης αυτής· συνάντησε όμως εκεί, όπως γράφει, μεγάλες δυσκολίες και αντιπαραθέσεις προς το χαρακτήρα και το ράσο του.

Στράφηκε τότε ο Δόξας προς την κενή θέση της εκκλησίας Παναγία η Φιολίτισσα (στο χωριό Φιολίτης) της Ζακύνθου²⁴. Η εκκλησία αυτή, που κατά τον Δόξα είχε ελάχιστη περιουσία και εισοδήματα, έμενε χωρίς ιερέα μετά το θάνατο του Ευσταθίου Λογοθέτη. (Η ζακυνθινή, κωνσταντινουπολίτικης καταγωγής, οικογένεια των Λογοθετών ανέδειξε πολλά αξιόλογα μέλη. Ο Ευστάθιος Λογοθέτης (1592-1663) διετέλεσε πρωτοπαπάς, χωρεπίσκοπος και αρχιερατικός τοποτηρητής· ανοικοδόμησε την εκκλησία της Παναγίας της Φιολίτισσας, που είχε ερειπωθεί από σεισμό, και προσέφερε σπουδαίες υπηρεσίες σε επιδημία πανούκλας, αφηφώντας τις δαπάνες και διακινδυνεύοντας τη ζωή του)²⁵. Ο Δόξας ζήτησε να του παραχωρηθεί ισόβια η Φιολίτισσα και να επικυρωθεί η παραχώρηση αυτή με δουκική απόφαση. Υπήρχε όμως κάποιο πρόβλημα: ο Λογοθέτης είχε πετύχει, πριν πεθάνει, βεβαίωση του δόγη ότι η εκκλησία θα παραχωρούνταν σ' έναν εγγονό του, που όμως στα 1663 βρισκόταν ακόμη σε παιδική ηλικία, επομένως δεν μπορούσε, σύμφωνα και με τους ιερούς κανόνες και με τους βενετικούς νόμους, να την καταλάβει. Τελειώνοντας την έκκλησή του ο Δόξας ευχόταν νίκη της Βενετίας κατά των Οθωμανών.

Η έκκληση του Δόξα εξετάστηκε από τους επόμενους έξι συμβούλους του Κολλεγίου: Lunardo Pasqualigo, Polo Michiel, Francesco Bembo, Gierolimo Bembo, Nicolò Morosini και Bernardo Calfò. Οι τέσσερις πρώτοι συμφώνησαν στην καταρχήν αποδοχή του αιτήματος, ενώ οι δύο τελευταίοι πρότειναν να παραπεμφθεί η έκκληση του Δόξα στον προβλεπτή Ζακύνθου. Τελικά η λήψη απόφασης ανατέθηκε στη Γερουσία.

22. Charles Hopf, *Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues, publiées avec notes et tables généalogiques*, Berlin 1873, σ. 408.

23. *Περί της οικονομικής διοικήσεως της Επτανήσου επί βενετοκρατίας*, τ. 1, εν Αθήναις 1914, σ. 238.

24. Για την εκκλησία αυτή βλ. Α. Χ. Ζώη, *Λεξικόν ιστορικών και λαογραφικών Ζακύνθου*, τ. 1, ιστορικών-βιογραφικών, μέρ. 2, Αθήναι χ. χ. (1963), σ. 682· Ντίνου Κονόμου, *Εκκλησίες και μοναστήρια στη Ζάκυνθο*, Αθήνα 1967, σ. 179-180.

25. Ζώη, *ό.π.*, σ. 359-365, ιδίως σ. 360.

Από την παραπάνω έκκληση μαθαίνουμε για πρώτη φορά ότι ο Δόξας επιζητούσε την εκμετάλλευση της Αναφωνήτριας ήδη από το 1663, σκοπό που τελικά πέτυχε τέσσερα χρόνια αργότερα. Οι αντιδράσεις που συνάντησε στη Βενετία και που τις αντιπαρέρχεται με μια λιτή, αλλά πολύ περιεκτική φράση του (*Incontraí grandissime lite contrarie totalmente al mio genio et all'abito che porto*), ίσως δεν είναι άσχετες προς την αντιπάθεια που έτρεφε προς τον ορθόδοξο Ζακύνθιο κληρικό ο λατίνος επίσκοπος Κεφαλληνίας και Ζακύνθου Francesco Gozzadini (1654-1675), που τον είχε χαρακτηρίσει σχισματικό (δηλ. επίμονα ορθόδοξο, κάτι που δεν αρνιόταν ο Δόξας), πολυπράγμονα, επικίνδυνο και ταραχοποιό²⁶. Από την ίδια έκκληση μαθαίνουμε ακόμη, επίσης για πρώτη φορά, ότι ο Ιωσήφ, θέλοντας να διασκεδάσει τις δυσμενείς γι' αυτόν αντιδράσεις που είχε προκαλέσει η επιζήτηση της Αναφωνήτριας, στράφηκε προς τη φτωχότερη εκκλησία της Φιολίτισσας.

Το δεύτερο ανέκδοτο έγγραφο είναι απόφαση (25 Ιουνίου 1664) της Γερουσίας για παραχώρηση στον Ιωσήφ Δόξα μιας εκκλησίας σε ένα από τα τρία μεγάλα βενετοκρατούμενα νησιά (Κέρκυρα, Κεφαλονιά, Ζάκυνθο). Δεν αποκλείεται η απόφαση αυτή να αποτελεί τυπική διοικητική συνέχεια της προηγούμενης έκκλησης. Η σημείωση μάλιστα του γραμματέα της Γερουσίας Iserro Cavanis, ότι δηλ. στις 17 Ιουνίου 1664 το Κολλέγιο είχε αποφασίσει σε πλήρη σύνθεση και με 18 ψήφους θετικές, 2 αρνητικές και 1 λευκή να παραπέμψει το θέμα του Δόξα στη Γερουσία, είναι ενισχυτική της άποψης αυτής.

Στο κείμενο της απόφασης αναγνωρίζεται η προσφορά υπηρεσιών του Ιωσήφ για ένα συνεχές διάστημα οκτώ ετών (είναι γνωστό ότι πρόκειται για τα χρόνια 1654-1662, όπως είδαμε παραπάνω) στο βενετικό στόλο, στην Κρήτη και στο Αιγαίο. Χαρακτηριστική πάντως είναι η έλλειψη ονομαστικής αναφοράς σε κάποια συγκεκριμένη εκκλησία ή μοναστήρι. Οπωσδήποτε όμως η απόφαση της Γερουσίας υπήρξε συντριπτικά ευνοϊκή για τον Δόξα: 163 ψήφοι θετικές, 11 αρνητικές και 15 λευκές. Είναι γνωστό βέβαια ότι λίγους μήνες αργότερα, στις 26 Οκτωβρίου 1664, παραχωρήθηκε στον Ιωσήφ η μονή των Σισίων στην Κεφαλονιά²⁷.

Το τρίτο έγγραφο, έκκληση που την εξέτασε το Κολλέγιο στις 9 Οκτωβρίου 1680, παρουσιάζει οικονομικό ενδιαφέρον. Αρχικά ο Ιωσήφ επαινεί

26. Τωμαδάκη, *ό.π.*, σ. 376-377. Για τον Francesco Gozzadini βλ. Giorgio Fedalto, *La Chiesa latina in Oriente*, vol. 2, Hierarchia latina Orientis, Verona 1976, σ. 73.

27. Τωμαδάκη, *ό.π.*, σ. 47-48· *Κρητολογία* τεύχ. 2 (Ιαν.-Ιούν. 1976) 42-43.

τον πεθαμένο αδελφό του Αντώνιο για μεγάλη αφοσίωση προς το βενετικό κράτος. Ο Αντώνιος Δόξας μάς είναι γνωστός κυρίως από την περιπέτεια της αιχμαλωσίας του κατά τον κρητικό πόλεμο από τα μπαρμπαρέζικα πλοία του Ραϊζή Μουσταφά Μενεξιλή²⁸. Ο Ιωσήφ αναφέρεται στους κινδύνους ζωής και περιουσίας του αδελφού του και του ίδιου στον πόλεμο αυτόν, ιδίως στην υπηρεσία τους στο στόλο και στην Κρήτη. Φρόντισαν βέβαια και οι δύο να εφοδιαστούν με πολλά πιστοποιητικά των πολεμικών προσφορών τους προς τη Βενετική Δημοκρατία.

Το σημαντικότερο, κατά τη γνώμη μου, τμήμα του εγγράφου είναι η αναφορά του Ιωσήφ στην «partita di credito in nome di detto Antonio, mio fratello, in souuegno di quelle millitie, per la summa di scudi doi milla quattrocento, pagabili dalla Camera del Zante». Είναι γνωστό ότι το βενετικό κράτος σε περιόδους οικονομικής δυσπραγίας ακολουθούσε πολιτική εσωτερικού δανεισμού και δεχόταν εκούσιες εισφορές ως είδος χρηματικής ομολογίας, ιδίως για την κάλυψη στρατιωτικών αναγκών, πληρωτέες στους πιστωτές σε μεταγενέστερο χρόνο, πιθανόν και με κάποιο ανατοκισμό των χρημάτων²⁹. Ειδικά στην περίοδο του κρητικού πολέμου οι Ζακύνθιοι ψήφισαν εκμίσθωση των τοπικών αξιωματών για έξι χρόνια, εισφορά σε χρήμα (1500 δουκάτα) και σε είδος (800 βαρέλες κρασί), ακόμη μάλιστα και πρόσθετους φόρους στο κρασί και στη σταφίδα³⁰.

Από την έκκληση του Ιωσήφ Δόξα πληροφορούμαστε ότι ο αδελφός του Αντώνιος είχε καταθέσει 2400 σκούδα³¹ στον ειδικό λογαριασμό των στρατευμάτων που πολεμούσαν στην Κρήτη και ότι η πίστωση αυτή θα του πληρωνόταν αργότερα από το Δημόσιο Ταμείο της Ζακύνθου. Ο Αντώνιος όμως πέθανε στο μεταξύ, οπότε ο Ιωσήφ, ως πλησιέστερος συγγενής και κληρονόμος του, προκάλεσε δουκική απόφαση της 30ής Μαΐου 1671, που ανέθετε στο γενικό προβλεπτή της θάλασσας Antonio Bernardo τη φροντίδα για την τακτοποίηση του λογαριασμού. Φαίνεται όμως ότι ο Bernardo δεν έδειξε ιδιαίτερο ζήλο προς την κατεύθυνση αυτή, οπότε ο Ιωσήφ υπέβαλε την έκκληση ζητώντας πληρωμή ή άλλου είδους ικανοποίησή του (quando non sij stato fatto il pagamento, prescritta il modo per la sodisfatione).

Το αίτημα έγινε καταρχήν ομόφωνα δεκτό από τους έξι συμβούλους του

28. Τωμαδάκη, *ΕΕΒΣ* 42 (1975-6) 22.

29. Α. Μ. Ανδρεάδου, *Περί της οικονομικής διοικήσεως της Επτανήσου επί βενετοκρατίας*, τ. 1, εν Αθήναις 1914, σ. 69-70, 248-253, ιδίως 250-252.

30. *Ο.π.*, σ. 251. Πρβ. Χιώτου, *Σειράς ιστορικών απομνημονευμάτων* τ. 3, σ. 205.

31. Το σκούδο (scudo), ασημένιο βενετικό νόμισμα, είχε 8 soldi· βλ. σχετική διατίμηση του 1796 του Ανδρεάδου, *ό.π.*, σ. 42.

Κολλεγίου Giacomo Gabriel, Alvise Corner, Piero Emo, Marco Malipiero, Gerolemo Barbero και Giovanni Grimani. Η συνέχεια πάντως της ενδιαφέρουσας αυτής οικονομικής υπόθεσης παραμένει άγνωστη.

Συμπερασματικά μπορεί να παρατηρηθεί ότι με τα νέα στοιχεία η εικόνα για τον Ιωσήφ Δόξα πλουτίζεται, αλλά δε μεταβάλλεται. Ο Ζακύνθιος κληρικός υπήρξε μια χαρακτηριστική μορφή της παραγμένης εκείνης περιόδου, μια προσωπικότητα που κύρια γνωρίσματά της θεωρούνται η λογισύνη, η ορθοδοξία, η φιλοπατρία, η φιλοδοξία, αλλά και κάποια τάση τυχοδιωκτισμού, προϊόν ίσως μιας έντονης, γεμάτης δράση και περιπέτεια, ζωής.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ³²

1

Έκκληση του Ιωσήφ Δόξα προς το Κολλέγιο για την παραχώρηση της
Ζακυνθινής εκκλησίας της Παναγίας της Φιολίτισσας
5 Οκτωβρίου 1663

ASV, Collegio, Suppliche di dentro, filza 61, χ. α.

Serenissimo prencipe,

Doppo longo corso di tempo, che io, Gioseppe Doxa del Zante, arcivescovo titolare di Sebastia, servo humilissimo et suddito fidelissimo di Vostra Serenità, impiegai al pubblico servizio si in Candia, Arcipelago,
5 *come in armata et ouunque ocorreua, essendo sempre il primo con la santa croce in mano in tutti li sbarchi per essortare et inanimire li Greci alle imprese benche ardue e difficili, per essere costanti alla fede e deuotione uerso la Serenità Vostra, con rischio euidente di perder la uita, come è notorio à suoi eccellentissimi rapresentanti, senza uerun stipendio*
10 *ne ricognitione imaginabile, hauendo perciò abandonato la patria et la mia chiesa del Zante, con la qual mi sostentauro, et essendo stato promosso, con permissione dell' eccellentissimo signor Francesco Morosini già capitan general, dal quondam reuerendissimo patriarca di Costantinopoli don Gioannichio, esistente all' hora nell' armata de Vostra Serenità,*
15 *al supremo grado dell' archiepiscopato, dignità senza alcuna rendita ne obligazione di residenza, ma di solo titolo, e ciò per concepirsi maggior obediencia e deuotione alli animi de sudditi e di quelli di terre aliene, come*

32. Αναλύονται σιωπηρά οι βραχυγραφίες και αποκαθίστανται η στίξη και τα κεφαλαία.

in effetto s'è uisto alla recupera di 3 fortini, che bateuano Suda et Apicorno, e d'infinite altre imprese, con somma gloria di Vostra Serenità.

20 *Capitai finalmente al Zante, mia patria, stanco dalle fatiche et patimenti del corpo, resosi mal sano et ridoto in estrema pouertà, s'e mosso dalla fama di detta mia esemplarissima seruitu l'illustrissimo signor proueditor Erizzo di far ellettione della mia persona nella charica et gouerno del monasterio nominato la Madonna Anafonitria, ius patronato di Vostra Serenità, et capitato à Venetia per ottenere da questa*
 25 *serenissima grandezza il beneplacent. Incontraì grandissime lite contrarie totalmente al mio genio et all'abito che porto.*

Onde, bramoso della quiete, supplico humilmente Vostra Serenità che, essendo pocco fà uacata al Zante la chiesa nominata la Madonna di
 30 *Fiolitissa, ius patronato di Vostra Serenità, di pochissime sostanze, per la morte del quondam reuerendo Eustathio Logotheti, mi sij quella durante la mia uita concessa et confirmata con suoi beni et emolumenti dalla regia sua mano, per poter fino à miglior ocacione ripararmi dalli colpi della necessitā, facendola officiare et perche uiuendo il sopradetto quondam*
 35 *Logotheti hà impetrato dalla Serenità Vostra la confirmatione di detta chiesa nella persona d'un suo nepotino, che s'attroua hora in età pupilore, secolare, incapace di tal beneficio si per li sacri cannoni, come per più decreti dell'eccellentissimo Senato, che espressamente ciò prohibiscono. Per tanto, per troncar ogni controuersia potesse nascere, supplico la sua*
 40 *immensa bontà à mio solleuo dichiarire nella ducale che jo sij posto nel possesso di detta chiesa, non ostante fosse stata confirmata à persone non atte al sacerdotio, afine che con quietezza d'animo possi pregare la diuina omnipotenza per conseruatione di Vostra Serenità et di latation di questo augustissimo jmpero à oppressione del barbaro Ottomano. Gratia.*

1663 5 ottobre

Che sia rimnessa ai sauij dell'una et l'altra mano.

/φ. v./

Consiglieri

+ 4	Lunardo Pasqualigo	Polo Michiel
- 0	Francesco Bembo	Gierolimo Bembo
- 2	Nicolò Morosini	Bernardo Calfo

Illicò

Di ordine dei medesimi eccellentissimi nostri sauij ... supplicationi rispondano gl'ultimi due ritornato di proueditor al Zante.

Tomaso Pilloni, segretario

2

Απόφαση της Γερουσίας για παραχώρηση στον Ιωσήφ Δόξα μιας εκκλησίας σε ένα από τα τρία νησιά (Κέρκυρα, Κεφαλονιά, Ζάκυνθος)

25 Ιουνίου 1664

ASV, Senato, Mar, reg. 128, φ. 28^r, 156^v-157^r

φ. 28^r: *A monsignor Gioseffe Doxa concesso una chiesa alle 3 jsole*
 φ. 156^v-157^r: *Sono riguardeuoli gl' impieghi di monsignor Gioseffe Doxa dal Zante, arcieuescouo titolare di Sebastia, prestati per il corso intiero d'anni otto nell'armata, Candia et jsole dell'Arcipelago, /φ. 157^r/*
 5 *abbandonata hauendo per ordine de publici rappresentanti la cura che teneua della chiesa, che le seruiua di sostenimento, e datosi particolarmente à ridurre alla diuotion del culto diuino li popoli Greci sudditi del Turco con pubblici auantaggi, come s' è compreso dall' informatione giurate hora lette et attrouandosi il medesimo priuo di qual si sia modo di*
 10 *alimentarsi con merito particolare si rende ben degno d'alcuna dimostratione, che uagli à renderlo consolato nelle sue humilissime supplicationi; però.*

L'anderà parte, che sia per auctorità di questo consiglio concesso al sudetto monsignor Gioseffe Doxa sua uita durante un monasterio greco
 15 *primo uacante nelle tre jsole, che sia ius patronato della signoria nostra, doppo però adempite altre gratie simili sin ad hora concesse, acciò da questo segno della publica beneficenza s'inferuosi sempre più nell' impiego de' suoi uirtuosi talenti ad honor del signor Dio et à auuantaggio e seruizio de popoli.*

+ 163

- 11

- 15

4/5

1664 17 giugno in Collegio

+ 18

- 2

4/5

- 1

Iseppo Cauanis, segretario

3

Έκκληση του Ιωσήφ Δόξα προς το Κολλέγιο για να του αποδοθεί από το Δημόσιο Ταμείο Ζακύνθου η κατάθεση του μακαρίτη αδελφού του Αντωνίου
 9 Οκτωβρίου 1680

ASV, Collegio, Suppliche commesse ai savi, filza 565, χ. α.

Serenissimo prencipe,

Spinto da quel zello, che la diuotion naturale obliga ogni suddito à sacrificare la persona e gl' hauer per meritare il titolo pregiatissimo di non inutile uassallo di Vostra Serenità, non fù l'ultimo di questo zello
 5 *il quondam Antonio Doxa, fratello di me Gioseppe Doxa, arcivescouo titolare di Sebastia, à concorrere ambi li fratelli nella guerra pros-*
sima passata ad azardare la persona con le proprie sostanze al soc-
 10 *corso dell' armata et della piazza di Candia, come decantano i multi-*
plici attestati et la partita di credito in nome di detto Antonio, mio frat-
tello, in souuegno di quelle millitie, per la summa di scudi doi milla quat-
trocento, pagabili dalla Camera del Zante; per il che fù decretato
dall'eccellentissimo Senato con ducali di 30 maggio 1671, ordinando
all'eccellentissimo signor Antonio Bernardo, procurator e proueditor
 15 *general dà mar in quel tempo, la sodisfattione del credito medesimo, ne*
mai puossi restar consolato; che però rissoluto ricorrere con noue
humilmente mie supplicationi à piedi clementissimi dell'eccelenze vostre,
perchè col riguardo alle cose sopracennate di degnino rinouare l'ordine
stesso all'eccellentissimo signor proueditor general da mar attuale et
 20 *successore acciò, quando non sij stato fatto il pagamento, prescritta il*
modo per la sodisfattione.

Onde possi acuire alli dissaggi dell'infelice nostra casa incontratti per il riuerito seruitio di Vostra Serenità. Gratia.

1680 9 ottobre

Che sia rimessa à sauij dell' una e l' altra mano.

Consiglieri

† 6	<i>Giacomo Gabriel</i>	<i>Alvise Corner</i>
- 0	<i>Piero Emo</i>	<i>Marco Malipiero</i>
- 0	<i>Gerolemo Barbero</i>	<i>Giovanni Grimani</i>